DOI: https://doi.org/10.54809/jkss.vi8.46
گۆڤاری كوردستانیی بۆ لێكۆڵینەوەی ستراتیجیی
Copyright © Open access article with CC BY-NC-ND 4.0

كات و شوێن لە چەند چیرۆكێكی (تیرۆژ)ی حەمەكەریم عارف دا

م ی تریفە محەمەد ئەحمەد
دەستەی كوردستانی بۆ دیراساتی ستراتیجی و توێژینەوەی زانستی

پوختە

كات و شـوێن وەكـو دوو ڕەگـەزی سـەرەكی لـە بونیـادی چیرۆكـدا، بەهـۆی نزیكییـان لەیەكترییـەوە زۆرجـار وا ڕیككەوتـووە بـە شـوێنكات ناوزەدبكرێـن و وەكـو تاكـە ڕەگەزێكـی چیـرۆك ببینرێـن. جـۆرو شـێوازەكانی دەركەوتنـی كات و شـوێن زۆرن و بـە توانـای خەیاڵكـردن و قوڵبوونـەوەو لێهاتوویـی چیرۆكنووسـەوە بەنـدن. حەمەكەریـم عـارف، وەک چیرۆكنووسـێک دەسـتی بـردووە بـۆ ئـەو كات و شـوێنە مەجازییانـەی كـە تەنهـا لـە خەیاڵدانـی ئـەودا هـەن، بـە ئامانجـی ئـەوەی زیـتر و زێـتر خەیاڵـی خوێنـەر كێـش بـكات!

سـنوورو میتـۆدی لێكۆڵینەوەكـە: بـۆ ئـەم كورتـە باسـە ڕێبـازی وەسـفی و مێژووییـمان بەكارهێنـاوەو تیایـدا بەدواداچـوون و شـیكردنەوەمان بـۆ كۆمەڵـە چیرۆكـی (تیـرۆژ)ی حەمەكەریـم عـارف كـردووە، بـە مەبەسـتی دەستنیشـانكردنی ڕەگـەزی كات و شـوێن لـەم كۆمەڵـە چیرۆكـەدا.

توێژینەوەكـە لـەدوو بـەش پێكهاتـووە، بەشـی یەكـەم كورتـە چیـرۆک، دیـرۆک و ڕەگـەزەكان، ئەمـەش بـە دوو تـەوەرە خراوەتـەڕوو، لـە تـەوەرەی دووەمـدا بەكورتـی و بـە جیـا ڕەگـەزی كات و شـوێن باسـكراون. بەشـی دووەم بۆچـوون و تیۆرەكانـی سـەبارەت بـە كات و شـوێن لەسـەر كۆمەڵـە چیرۆكـی (تیـرۆژ)ی حەمەكەریـم عـارف، پراكتیزەكـراون. دواتـر ئەنجامەكانـی لێكۆڵینەوەكـە خراونەتـەڕوو. لەكۆتاییشـدا، سـەرچاوەكان و پوختـەی توێژینەوەكـە بـە هـەردوو زمانـی عەرەبـی و ئینگلیـزی، نـووسراون.

Recieved: 28/2/2021
Accepted: 13/4/2021

E-ISSN: 2790525-X
P-ISSN: 27905268

١- کورتەچیرۆک: دیرۆک، ڕەگەزەکان

١-١: دیرۆکی کورتە چیرۆک

کورتە چیرۆک لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدە لە ڕوسیاو ئەمەریکا سەریهەڵدا، دواتر لە فەرەنساو ئینگلتەراو گەلێک شوێنی دیکەش بڵاوبۆوە، لەسەدەی بیستەمدا پێشکەوتنێکی بەرچاوی بەخۆوە بینی و گەلێک ڕەوتی جیاجیای لێ دروستبوون و نووسەرگەلێکیشی لەدەوری خۆ کۆکردەوەو بووە جێی گرنگیپێدانی لێکۆڵینەوە ئەدەبی و ڕەخنەییەکان. خۆی لەخۆیدا چیرۆک وەکو ژانرێکی ئەدەبی سەربەخۆ مێژوویەکی دێرینی نییە! بێگومان مەبەست لەو فۆرمەیە کە لە حیکایەت جیاوازەو ڕەگەزو پێکهاتەکانی بەگشتی تێدا دەبینرێن، تا دەگاتە کورتە چیرۆک! درەوشاوەترین سەردەمی ئەم ژانرە لە کوردستان، بۆ حەفتاکانی سەدەی رابردوو دەگەڕێتەوە، ئەوکاتەی بیری تازەو دیدی نوێ و هاوچەرخ لەڕێگای وەرگێڕان و خوێندنەوەی ئەدەبی عەرەبی و لە نێویشیدا چیرۆک بە فۆرمی نوێیەوە هاتنەگۆڕێ، ئەوکاتە چیرۆکنووسان درکیان کرد کە چیرۆک پەیامێکی دیکەی هەیەو تەنها ئەوەنییە لە چوارچێوەیەکی تەقلیدیدا بەردەوام بێت و دەبێ چیرۆک ببێتە مەیدانی خەیاڵ و هۆش و تیۆرە فیکریی و ئەدەبی و ئایدۆلۆژیاکانیش بگرێتەخۆی. ئەمە پەلی کێشا بۆ چەند تەوەرێکی دیکەی وەک فەنتازیای فراوانترو قوڵتر لەوەی پێشتر لە حیکایەتدا هەبوو، هەروەها خەیاڵی زانستی و ئیستاتیکا و گەلێک لە ستایلە نوێیانەی چیرۆک، کە لە فۆرمی نوێدا پێی دەناسرێتەوە.

٢-١ ڕەگەزەکانی کورتە چیرۆک

ئەگەر لە چیرۆک یان چیرۆکی درێژدا بابەت و زمان و کاراکتەرو بنیادو شێوازی هونەری و گۆشەنیگاو وەسف و شوێنکات و ململانێ و دیالۆگ و دیمەن و پانۆراماو تیمە ڕەگەزی بنەڕەتی بن، ئەوا لەکورتە چیرۆکدا زێتر ڕەگەزەکانی شوێنکات و کاراکتەرو ململانێ و گرێ و پلۆت و مەنەلۆگ، دەردەکەون. چونکە سنوورو فەزای هونەری بەرتەسکترەو هەروەک مەوداو زەمینەو زەمەنەکەیشی سنووردارترە، لە چیرۆکی درێژو نۆڤلێت.

وەکو زانراوە چیرۆکنووس بۆ نووسینی دەقێکی ئەدەبی وەکو چیرۆک بە جۆرەکانیەوە، بەبێ بوونی چەند کەرەسەو ڕەگەزێک کارەکەی مەحاڵ دەبێ، بۆیە هەر جۆرە فۆرم و ژانرێک کەرەسەو پێداویستی خۆی بۆ بەکاردەهێنرێت. لە کورتە چیرۆکدا هەندێک لەو ڕەگەزانەی لە سەرەوەدا ئاماژەمان پێداون، زیاتر دەردەکەون وچیرۆکەکەیان لەسەر بنیاد دەنرێت. هەریەکە لەو ڕەگەزانەش، کۆڵەکەی بنجیین بۆ ڕۆنانی چیرۆکەکە، بۆ نموونە ئەگەر مەنەلۆگ بیرو بۆچوون و تێگەیشتنی کاراکتەرت سەبارەت بە دۆخێک نیشانبدات و روونی بکاتەوە، ململانێش باسی بەیەکداچوونی ڕووداوو هەبوونی گۆشەنیگای جیاوازی کاراکتەرەکان نیشاندەدات، جا ململانێی ناوخۆیی بێت یان دەرەکی؛ شایەنی گوتنە کە پلۆتیش، شێوازی چیرۆکنووسەکەیە بۆ ڕێکخستن و بەستنی ڕووداوەکانی چیرۆک و دواجاریش وەکو ستایل و مۆدێلی ئەو چیرۆکنووسە دەناسرێتەوە، ئینجا کاراکتەریش بە نۆبەی خۆی، وەکو بکەرو بەرکاری چیرۆک ناسراون و پەیامی نووسەر دەگەیەنن و شیکاری گرێی دەقەکە زۆربەی جار دەبێتە ئەرکیان، یاخود گەلێک جار بۆ خوێنەری لێدەگەڕێ. گرێش هیچی کەمتر نیە لەو ڕەگەزانەی باسکران، بەڵکو ئەو بە خاڵی یەکتربڕینی تان و پۆی چیرۆک دانراوەو هەمیشە لەگەڵ بەرەوپێشچوونی چیرۆکەکەدا، هەوڵی بینینەوەی ڕێگای کردنەوەی گرێ دەدرێت، یان بۆ خوێنەر جێدەهێڵدرێت. ڕەگەزی کات وشوێنیش لە هەموو ڕەگەزەکان ئامادەییان

زیاترە، بەوهۆیەی کە لە بنیادی کورتیلە چیرۆکەوە تا دەگاتە بنیادی رۆمان، بەرەگەزی بنچینەیی هەژماردەکرێت، رووەدات یەکێکیان ئامادەبن و باسبکرێن دواجار دەبێت خوێنەر بە خەیاڵفراوانی خۆی بەدوویدا بگەڕێت! بویەرو ڕووداو لە شوێن و کاتدا ڕوودەدات. ئیدی مەرج نییە شوێن تەنیا یەک شوێن بێ یا کات و زەمان تەنیا یەک کات بێ. دەشێت شوێنکات بە گوێرەی زەرورەت و پێداویستی هونەری دەق بێتە هەڵبژاردن و مۆنتاژکردن.[١] شێوەو جۆری دەرکەوتن و خولقاندنی کات و شوێن بەندە بە تواناو لێهاتوویی نووسەرەوە، ئاخۆ تا چ ڕادەیەک توانای مۆنتاژکردنی یۆتۆپیا و کاتی گەردوونی و بایۆلۆژی دەبێت! کات وشوێن، لەخزمەت پرۆسەی چیرۆکنووسیندایەو یەکێکە لە ڕەگەزە بنچینەییەکانی چیرۆک بە گشتی، « شوێن و کات پێوەندییەکی لەپسان نەهاتوویان پێکەوە هەیە، مەحاڵە لێک جیابکرێنەوە، شوێن بێ کات بوونی نییە، لەهەمان کاتدا کاتیش بێ شوێن نەبووە.»[٢] بێ گومان لە گشت جۆرو فۆرمەکانی چیرۆکدا ئامادەن و بناغەیەکی حەتمیین لە نووسینی چیرۆکدا. بەدەر لەبابەتی چیرۆکنووسییش خۆ « هەموو ڕووداوێک کە ڕوودەدات پێویستە زەمینەیەکی دیاریکراوو لەهەمان کاتیشدا کاتێک هەبێت بۆ ڕوودانی کارەسات و ڕووداوەکان، هەر لەبەرئەوەش ڕووداوەکە پەیوەست دەبێت بەو خورەوشت و پرەنسیبە تایبەتییانەی کات وشوێنەوە کە تیایدا ڕوودەدات، ئەم پەیوەستبوونەش بەهەموو ئەمانەوە زۆر گرنگە بۆ نەمریی و زیندوێتی چیرۆکەکە، لەبەرئەوەی بە ناوپۆشی چیرۆک دادەنرێت.»[٣] لەبەر ڕۆشنایی ئەمەدا ئەگەر چیرۆک «هەرچۆنێک بێت دەتوانرێت کە کات و شوێن بە شێوازێکی هونەری لەقەڵەم بدرێت کە چیرۆکنووس بەکاریان دەهێنێت بۆ گەیشتن بە لاساییکردنەوە، لەبەرئەوە هەر بەرهەمێکی ئەدەبی کات و شوێن ڕەچاو نەکات و بێبەری بێ لێیان، ئەوا نابێتە کارێکی شیاوو لەگەڵ ئەزموونی ژیانی ڕۆژانەو واقیعی ژیانماندا ناگونجێت، ئەمەش مانای ئەوەیە کە کات و شوێن لە کاری چیرۆکنووسیندا خەیاڵ بخولقێنێت و نووسەر وەها لێی تێبگات کە واقیعییە یان بەشێکە لە واقیع.»[٤] ڕەگەزی کات و شوێن بەلای زۆربەی نووسەرانەوە بەجۆرێک باسدەکرێن و دەخرێنە دەقەوە کە سەرەداوی بابەت و ناوەرۆکی دەقەکە بگەیەننە خوێنەرو بەجۆرێک بەرجەستەی بکەن، تاوەکو وا لە خوێنەر بکەن لەگەڵیدا بژی. دەبێت ئەوەش بڵێین کە دەرکەوتن و ساتی کارکردنی هەریەکەیان دیاریکراوە، بە بەڵگەی ئەوەی کە « ڕەگەزی کات لە میانەی گێڕانەوەوە دەست پێ دەکات، لەکاتێکدا ڕەگەزی شوێن لە میانەی وەسفکردنەوە دەست پێ دەکات.»[٥] ئاشکرایە مرۆڤ بەبێ بوونی کات دەبێتە بوونەوەرێکی بێ کەڵک جا چ ئەو کاتە کاتی سروشتی، یان زانستی، یاخود کاتی دەروونی بێت، هەروەکچۆن کات مانای بوون بە مرۆڤ دەبەخشێت بەهەمان شێوە بە (شوێن)ش دەبەخشێت، واتە شوێنی بێ کات چ مانایەکی دەبێت؟ «[٦] لە دیمانەیەکدا چیرۆکنووس و ڕەخنەگرو ڕۆژنامەنووس جەلیل کاکە وەیس لەبارەی ڕەگەزی شوێنکاتەوە دەڵێ :»چیرۆک ئەگەر کاتی لێ دەربکەیت نابێ بە چیرۆک، ئەمەش پەیوەندی بە فیعلەوە هەیە کە زۆر گرنگە لە چیرۆکدا. چیرۆک بە چ فەرمانێک دادەمەزرێت ئەمە پەیوەندی بە پلەکاریی و دەسەڵاتی چیرۆکەوە هەیە، کردەکان لە چیرۆکی کوردی لای من وام لێکردوون پەیوەندییان بە کاتەوە هەبێ، کاتەکان پەیوەندیان بە شوێنەوە

١ بەگشتی بۆ نووسینی ئەم تەوەرەیە سوودم لە م سەرچاوانە بینیوە:

١- حەمەکەریم عارف، دەربارەی ڕۆمان و چیرۆک،.

٢- مجد خضر، خصائص قصصية، ابريل، ٢٠١٦ ، لە ئینتەرنێتەوە

٢ سەباح ئیسماعیل، چەمک و ئیستاتیکای شوێن لە ئەدەبدا، ل٢٢.

٣ عزالدين اسماعيل، الادب وفنونه، ص١٩٤

٤ عدنان خالد عبدالله، النقد التطبيقي التحليلي، ص٨٣.

٥ علي ابراهيم، الزمان والمكان في الروايات غائب طعمة فرمان، ص١٧٠.

٦ هیمداد حوسێن بەکر پ.د، کارزان موحسین قادر بەگ.د.، بەشوێنکردنی مرۆڤ و بە مرۆڤکردنی شوێن لە ڕۆمانی (هەولێر)ی شێرزاد هەینی دا، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ژ ٥، ٢٠١٥، ل٣٠.

هەبێت.»٧ هەر لەو دیمانەیەدا لە شوێنێکی دیکەدا دەبێژێت :» کە دەڵێی شوێن، چیرۆکنووس دەبێت شارەزایی هەبێ پێم وایە دەتوانی شوێن لە پانتاییەکی بەرجەستەوە بگوازیتەوە بۆ ناو دەروون و هەستی خوێنەر، شوێن لە چیرۆکی (پزیشکی لادێ)ی-کافکا-دا چوارچێوەی برینێکە، ئەو ئازارە لەو برینەدا دروستدەکات، کات و شوێن لەو برینەدا کۆدەکاتەوە، ئەگەر تۆ شوێن و کات بە شێوەیەکی نا هونەری باس بکەی دەچێتە ناو خانەی مێژووەوە.»٨لێرەدا پێویستە بڵێم کە ڕەگەزی شوێنکات لەزۆر شوێنداو بەلای زۆر چیرکنووسەوە دوو دوانەی لەیەکدی دانەبڕاون، بەڵام لەلای زۆرانیش لەیەک جوداکراونەوەو مامەڵەی سەربەخۆیان لەگەڵداکراوە. بۆیە لێرەدا بە پێویستم زانی لە گۆشەنیگای ڕەخنەگران و لێکۆڵەرانی بوارەکەوە بەشیوەیەکی جودا لەهەر یەکێکیان بدوێین.

١-٢-١: ڕەگەزی کات:

وتەیەکی بەناوبانگی سارتر دەهێنمەوە کە گوتوویەتی «کات نیشانەیەکە بۆ گرنگی دۆخ»٩، واتە کاتێک لە چیرۆکدا دۆخێک دێتەئاراوە، ئەوە کاتە بابەتیانە کاردەکات تاوەکو دۆخەکە بەرەو یەکلاییبوونەوە بەرێت و لەگەڵ هەستکردن بە گرنگی دۆخەکەدا دێتەپێشەوە. هەڵبەتە کات « پێشترو ئێستەشی لەگەڵدابێت بایەخی هەر هەبووەو هەیە، ئەوەش نەوەک تەنیا لەبواری چیرۆک و ڕۆماندا، بەڵکو لەگشت بوارەکانی ئەبستمۆلۆژیدا. هەر لەکۆنەوە فەیلەسوفان بۆ جیهانبینی پەیان پێ بردووە.»١٠ لەنێو ڕەگەزی چیرۆکیشدا، دەشێت هەندێجار گەڕانەوە یان هێنانەوەی مێژوویەکی دوورو درێژ یان ڕووداوێکی لەمێژینە بگێڕێتەوە، مەبەستمان ئەوەیە گەر کات و ساتی مێژووی ڕوودانی چیرۆکەکە درێژ بێت لە دەقەکەداو ماوەیەکی زۆری خایاندبێت، ئەوا چیرۆکنووس بە تواناو لێهاتوویی و فەنتازیای خۆی کاتی گێڕانەوەکەو زەمەنی ڕووداوەکە یان ڕووداوەکان بە چەند دیالۆگێک یان ڕستەیەک تەواو دەکات، بەومانایەی زۆر وردەکاریی ناداتێ و بە کورتی ئاماژەی پێدەدات. بەگشتی « جووڵەی کات هێزێکی باڵا دەست و کاریگەرە بۆ ئەو گۆڕانکاریانەی لە ژیانی مرۆڤ و شتەکانی دەوروپشتیدا ڕوودەدەن، کات خۆی لەخۆیدا ئەبێتە تۆمارێک ئەو گۆڕانکاریانە ئەگرێتە رووی خۆی»١١.

بە گشتی کات بەدووشێوە یان دوو جۆر دەردەکەوێت، کە ئەوانیش (کاتی دەرەکی) و (کاتی ناوەکی)ن. «دیارترین تایبەتییەکانی کاتی دەرەکی ئەوەیە کە کاتەکە تایبەتییەو خودی نییەو ناتوانرێ بەهۆی شارەزاییەوە دیاریبکرێت، بەڵکو چەمکێکی گشتی و بابەتییە دەتوانرێت بەهۆی پێکهاتنە بابەتییەکەی پەیوەندییەکان لەسروشتدا دەستنیشان بکرێن، هەروەها دەتوانین بیژمێرین و لە پرۆسەی ڕێکخستنی پەیوەندییەکانماندا بەکاری بهێنین.»١٢. جۆرەکەی دیکەی کات « پێکهاتووە لەو ماوە چڕە کورتکراوانەی پەیوەندی بە دیوی ناوەوەی کەسەکانەوە هەیە لەجۆری هەست پێکردنی ئەو کەسانەدا بەرجەستە دەکرێت»١٣دەبێت ئەوەش بڵێین کە جگە لەم دووجۆرەی کات جۆری دیکەش هەن، بەڵام ڕێژەیین و لەدەقێکەوە بۆ دەقیکی دی دەگۆڕێن و بەهۆی بوونی دەقی ئەدەبییەوە دەستنیشان دەکرێن، بۆ نموونە «جان ڕیکاردۆ لە کتیبی- کێشەکانی ڕۆمان-دا کاتی گێڕانەوەو کاتی چیرۆک دەستنیشان دەکات، میشیل بۆتۆر لە

٧ جەلیل کاکە وەیس،دیمانە، گۆڤاری ڕامان، ل٦٣-٦٤

٨ سەرچاوەی پێشوو، ل٦٣-٦٤

٩ سەید قادر هیدایەت، بەسووژەکردنی دۆخ، ماڵی کتێبی کوردی، ماڵپەڕی خاک.

١٠ سابیر ڕەشید کات لە چیرۆک ڕۆماندا، ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی،١٩٩٦، ژ١٠، ل٥.

١١ لەتیف محەمەد حەسەن پ.ی.د.، سێ خولگەی ڕەخنەیی لە ئەدەبی کوردیدا، ل٨٠.

١٢ پەرێز سابیر، بینای هونەری لە چیرۆکی کوردیدا، ل٢٨٠.

١٣ هەمان سەرچاوە، ل٢٨١.

کتێبی- لێکۆڵینەوە لە تەکنیکی ڕۆمان- سێ کات جیادەکاتەوە کە ئەوانیش کاتی نووسین کاتی موغامەرەو کاتی نووسەرن، تۆدۆرۆفیش کات دەکات بە دوو بەشەوە، کاتی نووسین و کاتی خوێندنەوە.»١٤ .جگە لەجۆرەکانی کات، سێ بەشی دیکەی هەیە، کە ئەوانیش ڕابردوو ئێستاو داهاتووە. بەڵام مەرج نییە لە چیرۆکدا کات خۆی بەم هێڵە ڕاستە ببەستێتەوە، چونکە ئەمە گرفت بۆ نرخ و بەهای چیرۆک دروست ناکات و لەبەهای کەم ناکاتەوە.

١-٢-٢ ڕەگەزی شوێن:

شوێنیش تەواوکەری کاتەو لەسەرەتادا سەرنجی فەیلەسوفان و زانایانی ڕاکێشاوەو بۆتە مایەی لێکۆڵینەوەیان، نموونە « ئەفلاتۆن کاتێک باسی شوێن دەکات دەڵێت شوێن گرتنەخۆو تێدابوونە، کە بوونێکی ڕاستەقینەی هەیەو لە سێ دووری پێکدێت.»١٥ بەڵام لەڕووی ئەدەبی و هونەرییەوە « شوێن ئەم قەوارە ماددییەیە کە بەشێکی گرنگ و مێژووی تایبەتی هەموو بەرهەمێک پێکدێنیت، شوێن بایەخی هونەری خۆی تەواو ناکات تا هاوشان نەبێت لەگەڵ کەسایەتی و ڕووداوی چیرۆکەکەش نەبێتە نیشاندان و بنەماکانی ئسلوب تەواو نەیەتە بەرهەم.»١٦ لە گۆشەیەکی دیکەوە ڕەگەزی شوێن « ئەو زەمینەیەیە کە هەموو وردەکارییەکانی تری کارە ئەدەبییەکە دەگرێتەخۆ، ئەمەش لەکاتێکدایە کە نووسەرەکە زەمەنی کارە ئەدەبییەکەی ڕوونکردبێتەوە.»١٧هەروەها غالب هلسا لە پێشەکی کتێبی-جوانکاری شوێن-ی باشلاردا دەڵێت:»هەر کارێکی ئەدەبی گەر شوێن فەرامۆش بکات ئەوا تایبەتمەندیی و ڕەسەنایەتی خۆی لەدەست دەدات».١٨لەبەرئەوەی ناکرێ ڕەگەزێکی لەم چەشنە بە کەمەوە تەماشا بکرێت و پێگەیەکی ئەوتۆو گرنگی باشی پێنەدرێت لە دەقدا، چونکە» گرنگی شوێن لە دەقێکی ئەدەبیدا بە تایبەت لە چیرۆک و ڕۆماندا هەر لەوەدا نییە توخمێکی هەرە سەرەکی هونەری گێڕانەوەیە، بەڵکو شوێن کاریگەرییەکی بەهێزی لەسەر خوینەر هەیە، وایلێدەکات خوێنەر لە جوگرافیایەکی تەسکی خودەوە هەنگاو بەرەو جوگرافیایەکی فراوانی دەق بنێت، بەمەش شوێن دەبێتە ئامرازێک بۆ شەتەکدانی خوێنەر بە دەقەوە، ئەوکاتە سێگۆشەی نووسەر و دەق و خوێنەر بە تەواوەتی مانای دەبێت.» ١٩

شوێن لە چیرۆکدا دابەشدەبێت بەسەر دووجۆردا، کە ئەوانیش «شوێنی بابەتی و شوێنی گریمانەییە. خاسیەتەکانی جۆری یەکەم ئەوەیە کە پێکهاتەکانی لە ژیانی کۆمەڵایەتییەوە وەرگرتووە، خاسیەتی جۆری دووەمیش زادەی خەیاڵێکی ڕووتە، کە یەکەکانی بە پێی تێڕوانینی گریمانەیی دەردەبڕدرێن، ئەمیش بەهەمان شێوە خاسیەتەکانی لەناو واقیعدا وەردەگرێ، بەڵام زۆر دیاری نەکراون و جیهانێکی ڕوون و ئاشکرایان نییە.»٢٠هەردوو شوێنەکە بابەتی و گریمانەیی یاخود ڕاستەقینەو گرێ سروشتێکی دیاریکراویان هەیە ئەویش ئەوەیە «ئەو شوێنانە یا کراوە یا داخراون. جا شوێنی کراوە یا داخراویش هەریەکەو خاسیەتی تایبەتی خۆیان هەیە: شوێنی کراوە ئەو شوێنانە دەگرێتەوە کە لە شوێنە دەرەکییەکان پێکدێن، ئەمجۆرە شوێنانەش تایبەت بە کەسێک یان چەند کەسێکی دیاریکراونین، لەبەرئەوەی کراوەن و هەموو کەسێک توانای بەکارهێنانیانی هەیە، وەکو کۆڵان و گەڕەک و ڕێگا و بازاڕو چایخانەو نەخۆشخانەو....تاد. شوێنە داخراوەکانیش ئەو جۆرە شوێنانەن کە ڕووبەرێکی جوگرافی

١٤ سابیر ڕەشید کات لە چیرۆک ڕۆماندا، ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی،ژ١٩٩٦،١٠، ل٥.

١٥ پەرێز سابیر، بینای هونەری لە چیرۆکی کوردیدا، ل٣٢٢.

١٦ سابیر ڕەشید، شوێن لە چیرۆک و ڕۆماندا، ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی، ژ١١، ساڵی ١٩٩٦، ل٥

١٧ یاسین النصیر، الروایة والمکان، دار النینوی للدراسات والنشر والتوزیع ،٢٠١٠، ص١٦

١٨ سابیر ڕەشید، شوێن لە چیرۆک و ڕۆماندا، ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی، ژ١١، ساڵی ١٩٩٦، ل٥

١٩ هیمداد حوسێن بەکر پ.د، کارزان موحسین قادر بەگ،د.، بەشوێنکردنی مرۆڤ و بە مرۆڤکردنی شوێن لە ڕۆمانی (هەولێر)ی شێرزاد هەینی دا، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ل٣٠.

٢٠ یاسین النصیر، الروایة والمکان، دار النینوی للدراسات والنشر والتوزیع ،٢٠١٠، ص٤.

دیاریکراویان هەیەو تایبەت بە کەسێک یان چەند کەسێکن، وەک خانوو و ژوورو ڕەشماڵ یان کۆڵیت...تاد.»٢١ سەرەڕای ئەمانە چیرۆکنووس ئەرکێکی دیکەی لەسەرشانە لەبارەی ڕازاندنەوەو دانانی ئەو کەل وپەل و ئامرازانەی نووسەر لە بنیاتنانی چیرۆکەکەدا پەنایان بۆدەبات جا چ ڕاستەقینەبن یا زادەی خەیاڵ و فەنتازیای نووسەربن. لەبەرئەوە « هەڵبژاردنی شوێن و ئەو کەل وپەلانەی لەوێدا چیرۆکنووس پەنایان بۆ دەبات پەیوەندییان بە دیدو تێڕوانینی جوانناسی -ئیستاتیکا-ی نووسەرەوە هەیە، چونکە هەڵبژاردنی شوێن بەقەد فەلسەفەی کەل وپەلەکان گرنگە.»٢٢ لە چیرۆکدا هەر ڕەگەزەو بە نۆبەتی خۆی کار دەکات، ئەو ڕەگەزانە زۆربەیان بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی دەبینرێن و لەکاتی خوێندنەوەدا هەستیان پێدەکرێت. بۆیە» وەسفی شوێن بە پێکهاتەکانیەوە بایەخی کەمتری نیە لە گێڕانەوەی ڕووداوو بەسەرهاتەکان»٢٣ شایەنی باسە، کە چەندین شوێنی دیکەش لە نووسینی دەقی ئەدەبیدا هەن و بەکارهاتوون، سالار تاوەگۆزی لە توێژینەوەیەکی بەراوردکارییدا لە بارەی شوێنی واقیعی و شوێنی خەیاڵییدا نووسیویەتی» مەبەستمان لە شوێنی واقیعی، ئەو شوێنەیە کە دەتوانین دڵنیابینەوە لە بوونی و لە دونیای واقیعدا بیدۆزینەوە، یاخود دەتوانین لە نەخشەیەکی جوگرافی یان لە پۆلێنبەندییە جوگرافی و مێژووییەکاندا بیدۆزینەوە، هەروەک دەتوانرێ شوێنەکە بە هۆی ناو یان وەسفکردنی بەجۆرێکی وردو چڕوپڕ، یاخود بەهۆی بابەتێکەوە بێت کە پەیوەندیداربێ بە تایبەتمەندێتی سروشتی ئەو شوێنە یان کەلتوور یا مێژووی شوێنەکەوە بزانرێت؛ یا دەکرێ بەهۆی ڕووداوگەلی سیاسییەوە بێت کە ڕۆماننووسە ڕیالیزمییەکان زۆر جەختی لێدەکەنەوە، تاوەکو شوێنی ڕۆمانەکانیان وێنەیەکی هاوشێوەی شوێنە ڕاستەقینەییەکان بێت. شوێنی خەیاڵکراویش ئەو شوێنەیە کە ئەستەمە بتوانین دڵنیابینەوە لە بوونی، جا چ لەڕووی ناوی شوێنەکەوە بێت یان ئەو وەسفەی دەرێتەپالی».٢٤

ئەم توێژینەوەیە بێگومان، تێکەڵ و پڕاوپڕە لە جۆرو شێوەکانی کات و شوێن کە نووسەر بەپێی خەیاڵ و پێویستی دەقەکان مامەڵەی لەگەڵدا کردوون و کورتە چیرۆکەکانی لەسەر بنیادناون و شانبەشانی تەکنیکەکانی دیکەی چیرۆک ڕۆیشتووەو کاری کردووە

٢- کات و شوێن لە چەند چیرۆکێکی کۆمەڵە چیرۆکی (تیرۆژ)ی حەمە کەریم عارفدا

حەمەکەریم عارف، لەکۆتایی حەفتاکانی سەدەی بیستدا نۆبەرەی خۆی لەبواری چیرۆکنووسیندا خستۆتەڕوو، سەردەمی پێش ئەو وەسف و دیالۆگ و گێڕانەوە (السرد)، باوترین تەکنیکی ئەو سەردەمە بوون، زۆریش ئەمە وتراوە، بەڵام ئێمە لێرەدا وەکو وەبیرهێنانەوەیەک بەرلە چوونە ناو کرۆکی توێژینەوەکەوە، دەیخەینەڕوو. حەمە سەعید حەسەن، لە لێکۆڵینەوەیەکییدا سەبارەت بە کۆمەڵە چیرۆکی پێکەنینی گەدای حەسەنی قزڵجی دا دەڵێت:» لەسەرەتای ساڵانی حەفتا بەدواوە گەلێ شێوە تەکنیکی نوێ لە چیرۆکی کوردیدا سەریانهەڵدا، حوسێن عارف لەو لێکۆڵینەوەیەدا کەلەژێر ناونیشانی « شێوەکانی تەکنیک لە چیرۆکی ساڵانی دوای حەفتاکاندا» بڵاوی کردەوە، باسی ئەو تەکنیکە نوییانەی کردووەو نموونەشی لەسەر هەریەکێکیان هێناوەتەوە»٢٥، لێرەدا مەبەستمانە بڵێین کە

٢١ هەمان سەرچاوە، ل٢٧-٢٨.
٢٢ هیمداد حوسین بەکر، ناوەرۆک و زمان و تەکنیکی هونەری لە چیرۆکەکانی گۆڤاری (هیوا)دا، گۆڤاری ڕامان، ژ٨، ساڵی١٩٩٧، ل١٢.
٢٣ ابراهیم جنداري، الفضاء الروائي عند جبرا ابراهيم جبرا، ١٨٤.
٢٤ سالار تاوەگۆزی، بنية المكان في روايتي الجحيم المقدس و هيلانه» دراسة مقارنة»، ل٤٣.
٢٥ حەمە سەعید حەسەن، حەسەنی قزڵجی بڵندگۆیەکی ڕاستبێژ، ل٤٠٦

حەمەکەریم عارف ڕێک لەدوای ئەم قۆناغەوە دیتە گۆڕەپانەکەوەو ئەسپی خۆی تاوەدا. دواتر لەمەڕ قۆناغی دوای ئەوە حەمە سەعید دەڵێ:» شەپۆلی هۆش، وەک ڕێبازێکی نوێ، بۆ نووسینی چیرۆک و هەموو ئەو شێوەو تەکنیکیانەی لەو ڕێبازەوە سەرچاوە دەگرن، لەمێژە چیرۆکنووسانی ئەوروپا، وەک ڤێرجینیا وۆڵف و جێمس جویس و فۆکنەر، مامەڵەیان لەگەڵدا کردووە، چیرۆکی کوردیش لەسالآنی حەفتاوە کەم و زۆر سوودی لەو شێوە تەکنیکە نوێیانە وەرگرتووە، کە چیرۆکنووسانی ئەوروپا دایانهێناوە. هەرلە مەنەلۆگ وتەداعی و بڕین و پاش و پێشخستنی کاتەوە تا ڕوانین لە ڕوانگەی جیاوازەوەو پەنابردنە بەر زێتر لە گێڕەرەوەیەک»٢٦. بێگومان ئەم چیرۆکانەی لەم توێژینەوەیەدا تیشکیان دەخەینەسەر، بەشێوەیەکی ڕێژەیی بەدەرنین لەم تەکنیکە نوێیانەی باسکران.

لێرەداو لەم تەوەرەیەدا، بە شێوەیەکی پراکتیکی کات و شوێن لە کۆمەڵە چیرۆکی (تیرۆژ)ی حەمەکەریم عارف باسدەکەین، بەپێی تیۆرو لێکدانەوەکانی لێکۆڵەرو توێژەرانی بواری چیرۆک و ڕەخنەی ئەدەبی.

١- چیرۆکی هەستێکی وروژاو: سەرەتای چیرۆکەکە دیمەنی ئاپۆرای خەڵک و ئۆتۆمبێل و گواستنەوەی تەرمێکە، خەیاڵی کاراکتەری چیرۆکەک دەگەڕێتەوە دواوەو باسی ئەو گفتوگۆیەی نیوان کەسی مردوو و کاراکتەری سەرەکی دەکات کە لە ڕابردوودا لەنیوانیاندا ڕوویدابوو، ئەوکات وایزانیوە گرێی بەختی کراوەتەوە، بەڵام کاتێک لە کۆتاییدا دەبینێ ئەو کەسەی هیوای لەسەر هەڵچنیوە، هەمان ئەو کەسەیە کە لە داره مەیتەکەدایە، بەتەواوی بێ هێزو بێ هیوا دەبێ. کاتی چیرۆکەکە گەڕانەوەیە بۆ پێنج ساڵی ڕابردوو و لەچرکەساتی هاتنەوەیادی بیرەوەرییەکدایەو کاتی گێڕانەوەکە چەند دەقیقەیەکی خایاندوە، واتە کاتی دەرەکی و ناوەکیشی تێدا بەکارهێناوە، بەومانایەی کاتێکی ئاسایی وەکو جووڵەی کاتژمێرو کاتەکەی تریش ئەو کاتە دەروونییانەی لە چیرۆکەکەدا گوزارش لە پەرۆشی پاڵەوان دەکەن بۆ لەدەستدانی خەونێکی بابردوو. لەلایەکی دیکەوە لەم چیرۆکەدا، چیرۆکنووس هەوڵیداوە کاتی چیرۆکەکە بوەستێنێت وبگەڕێتەوە بۆ رابردوو، هەروەکو حەمە مەنتک باسیکردووەو ناویناوە تەکنیکی گێڕانەوەی کات کە ئەمەش « تەکنیکێکە بۆ وەستاندنی کاتی ئێستای گێڕانەوەو گەڕانەوە بۆ ڕابردوو»٢٧ بەوپێیەی چیرۆکنووس لە چیرۆکەکەدا بەمجۆرە کاتی خستۆتەڕوو « مەلی بیرکردنەوە بەرەو جیهانی ئیش و دایەرە هەڵفڕی.. لەسەر –ئازاد-ی فەرمانبەری روح سووک نیشتەوە»٢٨ ئەمەش گەڕانەوەیە بۆ رابردوو وەستاندنی کاتی ئێستای چیرۆکەکەیە. لەلایەکی دیکەوە کاراکتەری سەرەکی (گزنگ) لەرێی پرسیارێکیەوە رابردووی بە داهاتوویەکی دوورەوە بەستۆتەوە بیری هاتۆتەوە کە لە (ئازاد)ی پرسیبوو:» گزنگ- بۆچی ژن ناهێنی.. بزانە ژنێک بدۆزەرەوە. ئازاد- پیشبینیم ئەوەیە کە ٥ ساڵی دیکە دەمرم»٢٩

گەر باسی شوێنی ئەم چیرۆکە بکەین دەبینین نووسەر سوودی لە ڕێگای کراوەو داخراو بینیوە بەو مانایەی کە ڕێگا و فەرمانگە وەکو شوێنی کراوە خستۆتە چیرۆکەکەوەو ئۆتۆمبێل و ژوورێکی تەنیای تایبەت بە کاراکتەری سەرەکی و تابووتی هاوڕێ مردوەکەیان، وەکو شوێنێکی داخراو بەکارهاتووە. سەرەڕای ئەوەش کاتێک بۆ دەستنیشانکردنی کات باسی خەیاڵی (گزنگ)مان کرد کەلای (ئازاد)نیشتۆتەوە، لەهەمان کاتدا، (ئازاد) وەکو شوێنیش دەرکەوتووە، واتە دووجار بۆتە بەرکار! جارێک پرسیاری لێکراوەو وەکو بکەر وەڵامی داوەتەوە، جارێکیش خەیاڵی کاراکتەری یەکەمی لەسەر نیشتۆتەوە. ئەمەش باسێکی دیکەیەو هیمداد حوسێن لە توێژینەوەیەکیدا

٢٦ هەر ئەو سەرچاوەو لاپەڕەیە.

٢٧ حەمە مەنتک د.، تەکنیکی هێنانەوەی دەرەکی لە چیرۆکدا، chirok net.

٢٨ حەمە کەریم عارف، چیرۆکی هەستێکی وروژاو، ل٤.

٢٩ هەرئەو سەرچاوەو لاپەرە.

بەناوی (بە شوێنکردنی مرۆڤ و بە مرۆڤکردنی شوێن) لەرۆمانی (هەولێر)ی شێرزاد هەینیدا باسی کردووە، کە تیایدا دەکرێ لە چیرۆکدا، شوێن وەکو مرۆڤ و مرۆڤ وەکو شوێن دەرکەوێ.

٢- چیرۆکی لوێچێ ئەشکی سوێر: دیمەنی چیرۆکەکە گەرماوێکە، گێڕانەوەو هێنانەوەی یادو یادەوەری چێژبەخش و پڕ ئیرۆتیکیە، کاتێک لەگەرماوەکەدا لەگەڵ هاوژینەکەیدا مومارەسەی خۆشەویستییان کردووەو لە ئەنجامدا، (ئازاد)ی کوڕیان دروستبووە. بەڵام لەکاتی ئێستای چیرۆکەکەدا، کەسی سێیەم، کە دایکی (ئازاد)ە، نادیارەو پاڵەوانیش لەژێر کاریگەری فشارێکی دەروونی سەخت و توندا وێناکراوە. لە تەکنیکی ئەم چیرۆکەشدا نووسەر بۆ دەرخستنی ڕەگەزی کات، وەکو چیرۆکی پێشووی کردووە، واتە وەستاندنی ئێستاو گەڕانەوە یان هێنانەوەی ڕابردووە(شەوێکی سامناکە، دووساڵ ونیو لەمەوبەر)٣٠. دروستە کە (درەنگانی شەو)، واتە کاتی گەردوونی یان سروشتی، بەڵام لەمەش دوورتر ڕۆیشتووەو تەکنیکی هێنانەوەی دەرەکی (الاسترجاع الخارجي) تێدا بەکارهاتووە، کە ئەمیش «هێنانەوەی کاتەو بریتی یە لەو ڕووداوەی کاتی ڕوودانی دەگەڕێتەوە بۆ پێش حیکایەتی یەکەم. کاتی ڕوودانی ئەم ڕووداوە دەکەوێتە دەرەوەی کاتی دەقەکە»٣١ هاتنەوەیادی بیرەوەریەکانی چەند دەقیقەیەک دەخایەنێت، لە دووساڵ و نیو پێشتردا ڕوویداوە. هەروەها وشەی کاتی بەکارهێناوە، واتە ڕاستەوخۆو بێ پێچ و پەنا باسی کاتی کردووە کاتێک دەڵێت:» کات درەنگ دەنوێنێ، کات مێشکم دەگوشێت، چەند ڕۆژێکە، سەرنجی سبەی دەدەم»٣٢

دیاریکردنی ڕەگەزی شوێن لێرەدا بەربڵاوییەکی تێدایە، چونکە چەندینجۆر شوێنی تێدا بەکارهاتووە. لەوانە شوێنی حەزبزوێن، ئەندامە شوێن، شوێنی بەرهەمهێن، شوێن وەکو چەمک و زاراوە(چاوی نەسرەوتن، بیر کۆچەرە، مەنزڵگای خەم و جێ ژوانی تاسەکان، کۆچی بیروچاو، گەرماو، لفکەکەی لە گیانی هەڵ ئەسوو، باوەش، یاخەیی کراس، شوێن سوژناژنم دەکات، پایتەختی دڵی شێت، شەقامەکانی دڵم، دەریای بێ کەنار، دەڕژێنە زامەکانتەوە..)٣٣. ڕوونتر بڵێین، شوێن ڕۆڵی بکەرو بەرکاری بینیووە، بەومانایەی مەرج نییە شوێن هەر بەرکاربێت و کارێکی تێدا ئەنجام بدرێت، بەڵکو لێرەدا حەمەکەریم عارف لەگەڵ ئەوەشدا کە دەزانێت شوێن بەرکارە، شوێنی بکەریشی بەکارهێناوە، بۆ نموونە شوێنی حەزبزوێن کە» ئەو شوێنەیە مرۆڤ حەزی خواردن یا خواردنەوە، یاخود سێکسی، تێدا دەکرێتەوە»٣٤. لەلایەکی دیکەوە، ئەندامە شوێنی وەک (دڵ، چاو، بیر، گیان، باوەش..) ئەمەش «ئەو شوێنەی جەستەیە کە دەبێتە مەیدانی سەرەکی دەقەکە، یا جێگەیەکی فراوان لە پانتایی دەقەکەدا داگیردەکات»٣٥ ئەمە جگە لە شوێنی دەروونییش کە» لە میانەی هەست و سۆزی دەروونەوەو ئەو بوویەرو ڕووداوانەی دەوری دەدەن»٣٦ ،بەرچاو دەکەون، وەکو(چەند ڕۆژێکە کودەتایەک لە لە پایتەختی دڵی شێت و هارما بەرپا بووە،... شەقامەکانی دڵم ڕاوی بڕوا دەکات- گەرچی دەبووایە ‹دەکەن› بووایە!-... ترس هەڕەشەم لێدەکات،...)٣٧. سەرباری ئەم چەندین جۆری شوێنە، دۆخ و حاڵەتیش بە شوێنکراوە (پاسپۆرتی دەربازبوون لە خەم، کودەتایەک لە پایتەختی دڵی شێت و هارما بەرپابووە، گەشتی بیرو چاو -واتە خەیاڵکردن

٣٠ حەمە کەریم عارف، جیرۆکی لوێچێ ئەشکی سوێر، ل٧

٣١ حەمە مەنتک د.، تەکنیکی هێنانەوەی دەرەکی لە چیرۆکدا، chirok net.

٣٢ حەمە کەریم عارف، چیرۆکی (لوێچێ ئەشکی سوێر)، ل٨-٩.

٣٣ هەر ئەو سەرچاوە، ل٧-٨-٩.

٣٤ سەباح اسماعیل، چەمک و ئیستاتیکای شوێن لە چیرۆک و ڕۆماندا، ل٥٤.

٣٥ هەر ئەو سەرچاوە، ل٥٥

٣٦ هەر ئەو سەرچاوە، ل٥١

٣٧ حەمە کەریم عارف، چیرۆکی (لوێچێ ئەشکی سوێر)، ل٩.

و ڕامان!-)٣٨. کاتێکیش باس لە هاتنەوەیادی دووساڵ و نیو لەمەوبەری کردووە، دەستی بردووە بۆ ئەفراندنی شوێنی سێیەم، کە ئەویش «تێکەڵەیەکە لە شوێنی ئێستاو شوێنی یادەوەری، لەم دوو شوێنەشەوە شوێنی سێهەم دروست دەبێت».٣٩گەرماوەکەی دووساڵ و نیو لەمەوبەرو ئەمەی ئێستا. لەهەمان شوێندا، یەکگرتنی رابردوو و یادەوەرییەکانیەتی. ئێستاش لە هەمان شوێندایەو یادی دەکاتەوە، بەڵام ئێستا شوێنەکە تەنها شوردنی ئازادی کوڕیانە! رابردووش (دەستی هێنا، یاخەکەی کردمەوە، کراسەکەی داماڵیم، گیانم ختوکەی لێوەهات، هیچم لەبەرا نەما، هەروەکو ئێستابووم..)٤٠(ڕاچڵەکی، لە گەشتی بیرو چاودا پچڕا.. گەڕایەوە بۆ دووساڵ نیو لەمەوپێش.. دوو زەلامی رووت، یاخی لە هەموو شتێک. ئەنجامی هاوکێشەیەک، ئازاد دروست بوو)، واتە حەمە کەریم عارف شوێنی سێیەمی، وەکو (زەمینەی خەیاڵکردن) بنیادناوە. بەگشتی شوێنی داخراوو تایبەتی لەچیرۆکەکەدا بەکارهێناوە، تایبەت بەومانایەی خودێتی کاراکتەر لە هەڵبژاردنی شوێنەکەو تایبەتبوون و خاوەندارێتی بۆ شوێنەکە، سنووربەندی چیرۆکەکەیان کردووە.

٣/ چیرۆکی زام وژان و ئاگر: ئەم چیرۆکە باسی شەوێکی تەنیایی و پڕ لە ئازاری کاراکتەری سەرەکی دەکات، دیمەنی سروشت هەناسەیەکی فێنک کەرەوەیە بۆ ڕۆحی ماندووی، بەڵام برینەوەی دەوەنە سەوزو گەشەکانی ناو باخەکە نیگەرانی دەخاتە دڵییەوەو ناشتوانێ ڕێگریی لێ بکات. کاتی چیرۆک ئێستایەو رانەبردووە، سەرباری کاتی ئاسایی و فیزیکی و بایەلۆژی، دۆخی کاراکتەر کاتی دەروونی خولقاندووە. بەگشتی کات شەوە، سات و ماوەی خایاندنی برینەوەی قەدی دارێکە، کاتی خەوتن و خەوزڕانە. (دەرگاکەی کردەوە، بێدەنگی تێ ی ورووژا، دەکوژایەوە، کاتێ هەستا، دەڕژانە زامەکانەوە، ئەمشەو، گیردەکرد، جۆش بدە، ڕاچەنینی برینەکان بخەرە بەختی تەنیاییمەوە، نامۆییم لە سێدارە بدە...)٤١. ئەگەر لەگۆشەیەکی دیکەوە کاتی چیرۆکەکە شیتەڵ بکەین دەبینین دووجۆری کات کە پەرێز سابیر ئاماژەی پێداون، کە ئەوانیش کاتی دەرەکی و ناوەکیین، لێرەدا دەبینرێن، واتە لێرەدا کات تایبەتییەو خودی نییەو ناتوانرێت راستەوخۆ هەموو کاتەکانی ناو چیرۆکەکە بدۆزرینەوە، بەڵکو لێرەدا کاتەکانی گشتی و بابەتیین دەتوانرێت بەهۆی ستراکچەری بابەتییەوە پەیوەندی نێوانیان دەستنیشان بکرێن، هەروەها دەتوانرێ بژمێردرێن و تەنها بۆ ڕێکخستنی پەیوەندی ناو چیرۆکەکە بەکاریهێناون. کاتی ناوەکیش، لێرەدا بەکارهاتووە کە ئەویشیان خۆی لەو ماوە چڕو کورتکراوانەدا دۆزیوەتەوە کە لە ناخی کاراکتەر دان. شایەنی باسە، ئەم چیرۆکە بێبەری نییە لە سێ بەشەکەی کات، کە کاتی رابردوو، رانەبردوو و ئێستایە، بەڵام چیرۆکنووس مەرجدار نەکراوە تاوەکو پابەندبێ بە ڕیزبەندی بەشەکانی کاتەوە بەدوای یەکدا هاتنیان!

شوێنی چیرۆکەکە، فرەیی تێدایە، واتە فرە شوێنە، بەڵام فرە چەشنن، وەکو (گەرووی خوین، دیوار، کوورەی دەروون، چیمەن، سروشت، ئاسمان، مەڵاشوی ئەودیوی هەست، دڵی ئاوارە، زام ..) کەواتە لێرەشدا هەردوو شوێنی کراوەو داخراو هەن. هیمداد حوسێن لە توێژینەوەیەکیدا دەڵێت:» گرنگی شوێن لە دەقێکی ئەدەبیدا لەوەدایە ئەدیب بتوانێت کۆمەڵە شوێنێکی تر بدۆزیتەوە بەدەر لەو شوێنانەی کە ئێمە لە واقیعدا هەستی پێدەکەین»٤٢، وەک لەو شوێنانەی باسکران، دەردەکەوێت. کەواتە لێرەدا چیرۆکنووس شانبەشانی شوێنی واقیعی

٣٨ سەرچاوەی پێشوو، ل٧-٨-٩.

٣٩ سەباح اسماعیل، چەمک و ئیستاتیکای شوێن لە چیرۆک و ڕۆماندا، ل٥٤.

٤٠ حەمە کەریم عارف، چیرۆکی لوێچێ ئەشکی سوێر، ل٧.

٤١ هەرئەو سەرچاوە، چیرۆکی زام و ژان و ئاگر، ل١٠-١١.

٤٢ هیمداد حوسێن بەکر پ.د، کارزان موحسین قادر بەگ،د.، بەشوێنکردنی مرۆڤ و بە مرۆڤکردنی شوێن لە ڕۆمانی (هەولێر)ی شێرزاد هەینی دا، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ل٣٠.

کە (ناو چیمەنەکە)یە، شوێنی تایبەتی داخراویشی بەکارهێناوە، کە بریتییە لە(ژوور)ەوە دەچێتە دەرەوە بۆ بەردەم (چیمەن)ەکە، بێگومان ئەم « شوێنە لەبەردەم کەسەکاندا داخراوە، سنوورو رووبەرێکی جوگرافی داخراوی هەیە، هەمووکەس ناتوانێت بە سەربەستی تێیدا هەڵسوکەوت بکات، تەنیا کەسێک یان چەند کەسێک نەبێت، وەکو ماڵ، ژوور..»٤٣

٤/ چیرۆکی پرسیارێکی تامەزرۆ: رووداوی ئەم چیرۆکە لە شەوێکی سەرشەقامەکانی شاردا ڕوودەدەن، پاڵەوانی سەرەکی چیرۆک لەبەردەم هۆڵی سینەمادایەو قیروسیا لە ژیانی بەسەرچووی دەکات و دەڵێت با ئەمشەویشم بەفیڕۆ بڕوات، ژنێک دەبینێ هاتۆتە جێژوان، خۆی لە دیمەنەکەدا دەبینێتەوە. بەرەو ناو هۆڵی سینەما دەڕوات، پاڵەوانی فیلمەکە دەیەوێت لە بەندیخانە ڕابکات، تێکەڵییەک لەنێوان پاڵەوانی فیلمەکەو پاڵەوانی چیرۆکەکەدا دەبینرێت، مەنەلۆگ بەردەوامە تاوەکو کارەکتەری سینەما دەرچەیەک دەدۆزێتەوە لەڕێگای فریادڕەسەکەیەوە. رەگەزی کات لەم چیرۆکەدا لەڕێی کردارەکانیەوە باڵی بەسەر فەزای چیرۆکەکەدا کێشاوە، بەگشتی لە رابردوودایە، بەڵام بەهۆی ئەو مەنەلۆگەی کاراکتەرەوە، زۆرجار کاتەکە دەبێتە کاتی ئێستاو رانەبردوو و لەهەمانکاتتدا کاتی چیرۆکەکەی هێواشکردۆتەوە، واتە چیرۆکنووس جۆرێک لەگەمەکردن لەگەڵ کات پەیڕەو دەکات و خێرایی و هێواشکردنەوەی ڕێڕەوی کاتەکەی خستۆتە ژێر رکێفی خۆیەوە. دیارە کۆی ئەم کاتانەش رووداوی چیرۆکەکەیان بنیاتناوە کاتی ئاسایی و سروشتیین و، جگە لە هەندێک ساتی دەروونی کە دۆخی کاراکتەر لێیان بەرپرسیارە. لێرەدا کات وەکو زاراوەو وەکو کردار هەیەو دەبینرێت، (شۆڕبووە، رۆچووە خوارێ، توایەوە، کەوتەدواوە، کات لێم بێزارە، ئەمشەو،...)٤٤. جگە لەوە، کاتی ناوەکی و زاتیی تێدا بەکارهاتووە، شەوو کات نەبێ کە لەنێوان دەرەکیی و بابەتیدایە. کەواتە کاتەکە هەموو ئەو کردارانەی جەلیل کاکە وەیس ئاماژەی پێداون، کە گوایە هیچ چیرۆکێک ناتوانێ بێ بوونی کردارێک ببێتە چیرۆک، ئاشکراتر بڵێین، کۆی کاتی چیرۆکەکە لە خایاندنی چەندین کارو کرداردایە.

دەگوترێت کە « لە ڕێی وەسفی شوێنەوە دەکرێ وەسفی ژیان و گوزەران و داب و نەریت و باری ئابووری و کۆمەڵایەتی و فیکری دەروونی... هتد ی کاراکتەر بکرێت»٤٥، بۆیە لێرەدا گرنگە بڵێین کە کاردانەوەی کاراکتەر بەم دیمەن و ژینگەیەی باسکراون، دەرکەوتووە کە کاراکتەر خاوەنی چ بارو گوزەران و روئیایەکەو لەچ ئاستێکی فیکری و نەریتیدا دەژی! شوێنی ئەم چیرۆکە پێکدێت لە (شەقامێکی دوورو درێژ، شوێنی سێبەری خۆی لە پاشەوەو لەبەردەمی، شوێنی هەڵوسینی تابلۆکانی سەرشەقامەکە، رووپەڕی کاغەزەکە، ناوهۆڵی سینەما، کورسیەکان، یانەی فەرمانبەران، ژێر دارتەلەکان، ناو دڵی کە ئارامگەی ئەوینە، سەرمێزەکەو نێو رۆژنامەکەو ماڵی خۆی و ڕێگا... لێرەشدا شوێنی کراوەو داخراو بەکارهاتوون. واتە تێکەڵکردنی شوێنی خەیاڵی و واقیعی توانایی نووسەر نیشاندەدات کە لە چیرۆکەکەدا توانیویەتی ئیستاتیکییەتی شوێنەکە بۆ خوێنەر دەربخات. پێویستە بڵێین کە، لێرەدا چیرۆکنووس بەکاری خۆی هەستاوە لەوەدا، کە توانیویەتی لە دەسپێکی چیرۆکەکەدا، بەباشی دیمەنەکانی فەزای دەرەوەو ناوەوەی چیرۆکەکە بگەیەنێتە خوێنەر، هەروەک غالب هەلسا کە پێیوایە:» شوێنی دەسپێک ئەو شوێنەیە کە کاری خستنەڕووی شوێن لە ئەستۆ دەگرێت، هەروەها پێشبینی سروشتی ئەو شوێنە دەکات کە

---

٤٣ سەباح اسماعیل، چەمک و ئیستاتیکای شوێن لە چیرۆک و رۆماندا، ل٤٧.

٤٤ حەمەکەریم عارف، چیرۆکی پرسیارێکی تامەزرۆ، ل١٣-١٤.

٤٥ هیمداد حوسێن بەکر پ.د، کارزان موحسین قادر بەگ،د.، بەشوێنکردنی مرۆڤ و بە مرۆڤکردنی شوێن لە ڕۆمانی (هەولێر)ی شێرزاد هەینی دا، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ل٣٠.

لەدوایەوە دێت»٤٦

٥/چیرۆکی ئێ چییە: ئەم چیرۆکە بێ هیوایی و بێ هودەیی باڵی بەسەر کاراکتەری سەرەکییدا کێشاوە، کاری شانۆنووسینە، ئەرزش بۆ هیچ شتێکی دەوروبەری خۆی دانانێت، بێ پەروا هەوڵدەدات بەسەر کێشەکانیدا زاڵ بێت، دەیەوێت جیهان بچووکبکاتەوە تا بەسەر پێکهاتەکانیدا زاڵ بێت، وەلێ ناتوانێ و لێیدەبێ بە خەو. بە گاڵتەجاڕییەوە وەڵامی ڕۆژنامەنووس دەداتەوە، کە وەکو سێبەر دوای کەوتووە. دواتر دەردەکەویت لەگەڵ خودی خۆیدا کێشمەکێش و ململانێی هەبووەو ویستوویەتی فوو لە ئیگۆی خۆی بکات لەڕێگای نووسینی ناوی(سام) بەگەورەیی لەسەر قوڕولیتە، دیرە ناوی خۆیەتی! لێ، ناتوانێ چونکە دواجار ناوەکەی لە قوڕەکەدا ڕۆچووەو بەرەو نەمان چووە. کاتێکی ناوەکی باڵی بەسەر چیرۆکەکەدا کێشاوە کە بریتییە لە کاتی نامۆیی و ژان و خەفەت و خۆخواردنەوە، باسکردنە لەکاتی ئێستاو داهاتوو و لەوێوە دەپەڕێتەوە بۆ کاتی دەرەکی، کە لە ئێوارەو بەدوایدا شەو ڕاشکان و درێژایی تەمەنە. (هەموو شتێک لەبەرچاوی پەشمە، هەست بە نامۆیی دەکات، سنوورەکان خڕ داخراون، باوەشی کردەوە، سواغ دەدات...)٤٧ چیرۆکنووس دەستی بۆ دەمەکانی کات بردووە وەک ڕابردوو و ڕانەبردوو داهاتوو، بەشێوەیەکی ڕێژەیی چیرۆکەکەی دابەشکردووە بەسەر هەرسێ کاتەکەدا، وەکو ئاشکراشە، مەنەلۆگ کە ئەو تەکنیکەیە لە زۆربەی چیرۆکەکانیدا ئامادەیە، بەشێوەیەکی ئۆتۆماتیکی کاتی چیرۆکەکەی خاوکردۆتەوە، ئەگەرنا لەوانەیە کاتی خایاندنی چیرۆکەکە زووتر کۆتایی بهاتبا! ئەگەرچی حەمە کەریم عارف بە پێچەوانەی حەسەنی قزڵچی کە تەکنیکی ریالیزمی بەکارهێناوە، هەروەها بە دوورودرێژی وەسفی کات و شوێنی کردووە، بەڵام ئەم بەبەکارهێنانی ئەم تەکنیکە نوێیانەی چیرۆک لە چەشنی تەوژمی هۆش و بەکارهێنانی سمبول و لوغزو فەنتازیاو مەنەلۆگ و ناڕاستەوخۆ ناوبردنی کات و شوێن بە جۆرێک کە بۆ لێکۆڵینەوە ئەستەمی دروستکردووە، بە پێویستی قۆناغەکە زانیوەو بەکاریهێناون. زۆرجار کاتت لێ ون دەکات و پاشان دەیدۆزیتەوە، وەکو سارتەر دەڵێت:» لەکارەکانی مارسێل پرووستدا کات ون دەبێت و پاشان دەدۆزرێتەوە»٤٨چونکە زۆربەی زۆری چیرۆکەکانی کاتی ناوەکی و دەروونییان تێدا بەکارهاتووە، بۆیە سروشتی ئەم ڕەگەزە لەلای حەمەکەریم عارف بەدەرنابێت لە دەرکەوتن و دیارنەمان!

بێینەسەر باسکردنی شوێنی ئەم چیرۆکە، وەکو هەر چیرۆکێکی دیکەی نووسەر شوێن بەردەوام دەگۆڕێت، واتە سەرنجی نەختۆتەسەر شوێنێک بە تەنیا، بەڵکو لەشوێنێکەوە بازدەدات بۆ شوێنێکی دیکە. (بۆشایی) کە شوێنێکی بێ سنوورە، بەڵام بە مەبەستی سنووردارکردن بەکاریهێناوە! (بۆشاییەکی سەیرو قورس لوولی داوە.. – چوارچێوەی چیرۆکەکان، کاسەسەر، دیواری دڵ و دەروون، جانتا، هەموو جیهان، لەناوەوە (ناو جانتا)، پێچەکانی دڵی، کیشوەری خەمەکان، گیرفان، دەریا هەڵچووەکەی ژیان، ...)٤٩، بێ گومان لەم شوێنانە، شوێنی خودیی و بابەتی و واقیعی و خەیاڵی بەدیدەکرێن. شوێنە زاتیی و داخراوو خەیاڵییەکانی: کەناری ژیان، پێچەکانی دڵ و کیشوەری خەم و گیرفان، واتە ئەو شوێنانەی کە تەنها زادەی خەیاڵی نووسەرن لە واقیعدا ناتوانرێت درکیان بکەین، شوێنی بابەتی و واقیعیەکانیش ئاشکران وەکو: جیهان، ناو مێشک، بۆشایی، شەقام. کەناری شەقام..) بەوپێیەی کە، «کورتە چیرۆک مەودای گەلێ بەرتەسکترەو چیرۆکنووس بواری ئەوەی نییە لەهەموو گۆشەیەکەوە

٤٦ سەباح اسماعیل، چەمک و ئیستاتیکای شوێن لە چیرۆک و ڕۆماندا، ل٥٠.

٤٧ حەمە کەریم عارف، چیرۆکی ئێ چی یە، ل١٧.

٤٨ سەید قادر هیدایەت، بەسووژەکردنی دۆخ.

٤٩ حەمەکەریم عارف، چیرۆکی ئێ چی یە، ل١٧-١٨-١٩.

وێنەی قارەمانەکەی بگرێت»٥٠ ئەم بۆچوونە بێگومان بۆ کات و شوێنیش ڕاست دەردەچێت، چونکە بەهەمان شێوە ناتوانرێت زۆر وەسف و وردەکاریی بە شوێنی یان کاتی نێو چیرۆکەکە بدرێت. وە بۆ ئەوەی چیرۆکنووس سنووری قەڵەمڕەوی کورتە چیرۆک تێنەپەڕێنێ، پێدەچێت بە ئاگاییەوە مامەڵەی لەتەک شوێنەکاندا کردبێت!

٦/ چیرۆکی هەستێکی لەبارچاو:٥١پوختەی چیرۆک باسی دیمەنێک دەکات کە شەوو ڕۆژێکی خایاندووە، هەستی خۆشەویستییە کە پێناچێت دوولایەنە بێت، لە پەرییەوە بۆ کوڕێک! لەڕێگەی نامەیەکەوە یەکلایی دەبێتەوە، بەڵام بەر لە خوێندنەوەی نامەکە، واتە ئەو کاتەی دەکەوێتە نێوان وەرگرتنی نامەو خوێندنەوەکەی، فەنتازیای نووسەر کاری خۆی کردووە، لەوەدا کە پەری دونیایەک خەیاڵی لەسەر ئەو نامەیە هەڵچنیوەو لەسایەیدا خەونی خۆش و جێژبەخشی بینیووە، کەچی کاتێک دەیخوێنێتەوە، بۆی دەردەکەوێت کە لاوەکە داوای لێبوردنی لێکردووە لەوەی کە کیژێکی دیکەی خۆشدەوێت. هەڵەکەی لەوەدا بووە کە یەکەمجار تەنها سەرەتاو کۆتایی نامەکەی خوێندۆتەوەو لە خۆشی ئەوەی کە نامەی بەدەست گەیشتووە، نەیویستووە هەمووی بخوێنێتەوە! بەمەش خۆی خەڵەتاندووە.

کاتی چیرۆکەکە، ناوەکییە، هەستیارەو خودییە هەڵگری چەندین بۆچوون و وروژاندنی خەیاڵ و نەستی کچەکە یان پاڵەوانی چیرۆکەکەیە. کاتی ژیانە لەگەڵ چەند چرکەساتێکی هەست بزوێن و ئیرۆتیکییەتدا. جگەلە چەندین کاری دیکە، کە کاتی چیرۆکەکەو دەمەکانی ڕوودانی ڕووداوەکانیان لەسەر هەڵچنراوە. وەکو زاراوە، چەندین ئاماژەو وشەی ڕاستەوخۆی تێدایە بۆ دەربڕینی کات (ڕۆژ، شەو، سات، ئێوارێ، کات، کاتژمێر..). ئەمانەش کاتی دەرەکی و فیزیکیین، مرۆڤ خۆیان لەگەڵدا دەسازێنێ، بەپێی کاتژمێری بایەلۆژی خۆی.

نایشارینەوە کە، کاتی ئەم چیرۆکە وەکو پێشینەو ڕابردووی پاڵەوانی چیرۆکەکە، هەمیشەو بۆ ئێستاو داهاتووی وەکو برینێکی سارێژنەبوو لەدەروونیدا دەمێنێتەوە، هەروەکو سارتەر دەڵێ:» لە کارەکانی فاکنێردا ڕابردوو نادۆزرێتەوە، بەڵکو بە شێوەیەکی بە ئازار لەکاتی ئێستادایە، هەروەها دەڵێت ڕابردوو هیچکات لەیاد ناچێت لای فاکنێرو هەمیشە حوزوری هەیە»٥٢. جێگای ئاماژەیە، حەمەکەریم عارف، لە هیچ یەک لە چیرۆکەکانیدا، خۆی پابەند نەکردووە بە گێڕانەوەو تێهەڵکێشکردنی کاتی چیرۆکەکەی بە سەردەمێکی مێژوویی و وەک ئەوەی مۆرکێکی مێژوویان پێوەدیاربێت. وەک ئەوەی چیرۆکنووسانی دی بەرلە ئەو ئەنجامیانداوە. نموونە وەک، ئەحمەد موختار لە مەسەلەی ویژدان و حسێن عارف و حەسەن قزڵجی، بە چیرۆکی کورت و درێژەوە.

شوێنی چیرۆک، ڕووپەڕی کاغەز(نامە)، گیرفان، دەریای دوودڵی، دوورگەی مەراق، تەلاری رازاوەی خەیاڵ، دوورگەی دەنگ و باسەکان، قەت (قەد) دیوارەکە، لای چەپی دەرگاکە، وشەی شوێن، ئاسمان، سەرەنوێڵکی شەرمەزاری، هۆڵ، ژوور، گازی پشت، سەر سینە، قاچەکان، تەنیشت، قومری سرکی مەمک، سەرچڵی پەنجە، ناودەم، ناوڕان، لاتەڕاف، سەر ڕوومەت، لالغاو، کەناری لالێو، تەختە(چرپا)، دەریای فێ لێهاتوو، ماڵ، ڕێگا، دایەرە،....تاد). ئەمانەو چەندین شوێنی دیکە، شوێنی چیرۆکەکەیان پێکهێناوە. بێ گومان ئەم شوێنانە بریتیین لە شوێنی خودی و بابەتی و کراوەو داخراوو، هەروەها شوێنی خەیاڵی واقعیشی تێدایە. شوێنێکی دیکە، کەلە

٥٠ حەمە سەعید حەسەن، حەسەنی قزڵجی بڵندگۆیەکی ڕاستبێژ، ل٤٠٣.

٥١ پێدەچێت هەڵەیەک لە ناونیشانی چیرۆکەکەدا هەبێت! جا نازانم هەڵەی چاپە یان بەسەر چیرۆکنووسدا تێپەڕبووە. بەپێی ناوەڕۆکی چیرۆکەکە بووایە دەبوو(هەستێکی لەبارچوو) بێت نەوەک وەک ئەوەی نووسراوە!

٥٢ سەید قادر هیدایەت، بە سووژەکردنی دۆخ.

چیرۆكەكەدایە، شوێنی هۆگرە، یا هۆگرە شوێنە. ئەمەش لەم چیرۆكەدا، وەكو شوێنێك دەركەوتووە، كە هەڵگری چەندین دەلالەت و مانای تایبەت و خودییە، وەكو ژووری خەوتنی (پەری) تایبەتتر سەرپێخەفەكەی! سەباح اسماعیل لەزاری گاستۆن باشلارەوە كە خاوەنی دیدێكی فەلسەفی بووە لەم بارەیەوە نووسیویەتی:» شوێنی هۆگر: هەموو ساتەكانی گۆشەگیری ڕابردوومان و ئەو شوێنانەی كەوا، تەنیاییمان تیایاندا كێشاو ئەو شوێنانەی تیایاندا چێژی ڕابواردنمان چەشت و ئارەزوویانمان كردو تییاندا لەگەڵ تەنیاییدا هۆگربووین»٥٣. لەگەڵ ئەوەشدا، شوێنی حەزبزوێنیشی پێدەڵێن، بەتایبەت لەم چیرۆكەدا، كە ئەمیش « ئەو شوێنەیە كە مرۆڤ حەزی خواردن یا خواردنەوە یاخۆ سێكسی تێدا دەكرێتەوە».٥٤

تیبینی: بۆئەوەی خۆمان بەدووربگرین لە دووبارەكردنەوەو درێژدادڕی و بەهۆی لێكچوون و نزیكی بەكارهێنان و دانانی هەردوو ڕەگەزی كات وشوێن لەكۆی چیرۆكەكانی كۆمەڵە چیرۆكی (تیرۆژ)دا، بەپێویستمان زانیوە، چەند چیرۆكێك وەكو نموونەی كۆمەڵە چیرۆكەكە وەربگرین و توێژینەوەیان لەبارەوە بكەین، زانراویشە كە، مشتێك نموونەی خەروارێكە!

ئەنجام:

لەكۆتایی نووسینی ئەم توێژینەوەیەدا گەیشتمە ئەم ئەنجامانە:.

چیرۆكنووس، بەپێی قۆناغ و سەردەمی ئەوكاتی تەكنیكی نوێی چیرۆك، فۆرم و ناوەرۆكی چیرۆكەكانی نیشانداون و بەكاریهێناون.

بەئاشكرا چیرۆكنووس خۆی لە گێڕانەوەی تەقلیدی و وەسفی دوورودرێژی كات و شوێن بواردووە.

شەو كە كاتێكی فیزیكیە، باڵی بەسەر زۆربەی چیرۆكەكاندا كێشاوە!

كات زۆربەی جار دەروونییەو دەرخەری ناخ و ململانێكانی خودی كاراكتەرە. هەندێك كاتیش بەپێی سەعاتی بایەلۆژی كاراكتەرەكان، كاتی چیرۆكەكان ڕێكخراون.

شوێنە خەیاڵییەكانی زێدەترن لە شوێنی واقیعی، ئەمەش وایكردووە درككردن و هزری خوێنەرو توێژەر بۆ دۆزینەوەیان تەواو ماندوو بكەن!

بەشێكی زۆری ئەو شوێنانەی بەكارهێناون، كە لەلای گاستۆن باشلارو (یاسین النصیر) دا باسكراون..

داتاشینی كات و شوێنی تازە، واتە لە فۆرمیكی نوێدا، بەڕوونی لەهزری چیرۆكنووسدا كاری لەسەركراوە.

شیعریەتی داوە بەكات و شوێن، بە پێچەوانەی شێوازی باوی سەردەمی پیشووتری تەكنیكی چیرۆك و كورتە چیرۆك بەتایبەتی.

ئیستاتیكییەتی كات و شوێن، گرنگییەكی ئەوتۆی پێدراوە.

ئەوكات حەمەكەریم عارف، تەكنیكی بەشوێنكردنی مرۆڤی بەكارهێناوە، وەك لە چیرۆكی یەكەمدا ئاماژەی پێدراوە.

---

٥٣ سەباح اسماعیل، چەمك و ئیستاتیكای شوێن لە چیرۆك و ڕۆماندا، ل٢٩.

٥٤ هەر ئەو سەرچاوە، ل٥٤.

سەرچاوەکان

بەزمانی کوردی

١/ حەمەکەریم عارف، تیرۆژ، چاپخانەی ڕاپەڕین، سلێمانی١٩٧٩.

٢/حەمەکەریم عارف، دەربارەی ڕۆمان و چیرۆک، چاپخانە: ئەرابخا، کەرکوک، چاپی یەکەم، ٢٠٠٨.

٣/ حەمە سەعید حەسەن، حەسەن قزڵجی بلّندگۆیەکی ڕاستبێژ (١٩٩٠)، سەرجەمی بەرهەمی حەسەنی قزڵجی، ئا: موحسین قزڵجی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠١٣.

٤/ سەباح ئیسماعیل، چەمک و ئیستاتیکای شوێن لە ئەدەبدا، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر، ٢٠٠٩

٥/ عەلائەددینی سەجادی، مێژووی ئەدەبی کوردی، سنندج: کردستان ، چاپی یەکەم، ١٣٨٩هەتاوی.

بەزمانی عەرەبی

٦/ ابراهيم جنداري، الفضاء الروائي عند جبرا ابراهيم جبرا، دار الشؤون الثقافية العامة، بغداد، ٢٠٠١.

٧/ سالار تاوگوزي، بنية المكان في روايتي الجحيم المقدس و هيلانه « دراسة مقارنة»، مطبعة الثقافة، اربيل، ٢٠١٢.

٨/ عدنان خالد عبدالله، النقد التطبيقي التحليلي، دار الشؤون الثقافية العامة للنشر،١٩٨٦.

٩/ عزالدين اسماعيل، الادب وفنونه، ط ٩ ،٢٠١٣.

١٠/ علي ابراهيم، الزمان والمكان في الروايات غائب طعمة فرمان، الاهالي للطباعة والنشر والتوزيع، دمشق، ٢٠٠٢.

١١/ ياسين النصير، الرواية والمكان، دار النينوى للدراسات والنشر والتوزيع ،٢٠١٠.

نامەی ماستەر

١٢/ پەرێز سابیر، بینای هونەری لە چیرۆکی کوردیدا.

گۆڤارو ڕۆژنامەکان

١٣/ هیمداد حوسین بەکر د. ، ناوەرۆک و زمان و تەکنیکی هونەری لە چیرۆکەکانی گۆڤاری (هیوا)دا، گۆڤاری ڕامان، ژ٨، ساڵی١٩٩٧.

١٤/ جەلیل کاکە وەیس،دیمانە، گۆڤاری ڕامان، ١٩٩٨، ژ٢١.

١٥/ هیمداد حوسێن بەکر پ.د. - کارزان موحسین قادر بەگ پ.ی.د.، بە شوێنکردنی مرۆڤ و بە مرۆڤکردنی شوێن لە ڕۆمانی (هەولێر)ی شێرزاد هەینی دا، گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین، ژ٥، ساڵی ٢٠١٥.

١٦/ سابیر ڕەشید کات لە چیرۆک ڕۆماندا، ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی، ژ١٠، ساڵی ١٩٩٦.

١٧/ سابیر ڕەشید، شوێن لە چیرۆک و ڕۆماندا، ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی، ژ١١، ساڵی ١٩٩.

لە ئینتەرنێتەوە

١٨/ لە ئینتەرنێتەوە، عەلی لەیلاغ، چیرۆک و چیرۆکنووسی کوردی، ماڵپەڕی لاوان، sun ٢٤th,Dec ٢٠١7 .

١٩/ لە ئینتەرنێتەوە ، ڕەحیم عەبدولرەحیم زادە، هەڵکشان بەرەو لوتکە، ئەنجومەنی ئەدیبانی بۆکان.

٢٠/ لە ئینترنێتەوە، سەید قادر هیدایەت، بەسوژەکردنی دۆخ: شیکاریە لەسەر ڕۆمانی گۆڕەشار، ماڵی کتێبی کوردی.

٢١/ لە ئینتەرنێتەوە، مجد خضر، خصائص القصة، ١٨ ابريل ٢٠١٦.

خلاصة البحث

الزمان والمكان في عدد من القصص من المجموعة القصصية(تيرۆژ) للقاص حمەكريم عارف

الزمان والمكان هما عنصران اساسيان لكتابة جنس ادبي كالقصة، قصيرة كانت ام طويلة او رواية. قد تحدث التحدث عنهما معا او على حدة، يحاول القاص (حمەكريم عارف) في هذه المجموعة القصصية ابلاغنا بأن الزمكان وسيلة لدى القاص لأجل التوغل واندماج الاحداث ومضامينه. حاول دوما ان يستعمل الامكنة الخيالة و شبه الخيالية والامكنة الداخلية والذاتية و الموضوعية ايضأ.

هذه الدراسة يتكون من فصلين، الفصل الاول القصة القصيرة: تاريخ وعناصر، حيث يتكون من مبحثين، تم بشكل قصير جدا دراسة عنصران الزمان والمكان على حدى، والفصل الثاني تتمحور حول تطبيق بعض الاراء والنظريات التي قيل حول الزمان والمكان على عدد من القصص للمجموعة القصصية (تيرۆژ) للقاص حمەكريم عارف. واخيرا، نتائج البحث و المصادر و ملخص البحث بالغتي العربية والانكليزية. مع الشكر..

Time and Place in Some Stories of HamaKarim Arif

Abstract

Time and place are two essential elements in the literary genre, like story, either it was short story, long story or novel, in which it may talk about them together or separately. Hama Karim Arif, in his stories attempts to inform us that storyteller uses time and place for merging the events and contents of the story and always tries to use fictional or semi fictional places and internal, external, objective and subjective places.

This study consists of two parts, first part consists of short story, history and elements of short story. Second part, we tried to apply these researches to some of his stories. Finally, the researches and abstract.